

Esej Ulderika Donadinija

Sivić, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:747234>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

SARA SIVIĆ

ESEJI ULDERIKA DONADINIJA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KROATOLOGIJU

SARA SIVIĆ

ESEJI ULDERIKA DONADINIJA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Brozović

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ:

1. Uvod	4
2. Donadinijevski tip eseja	4
2.1. Ekspresionizam	5
2.2. Književnost	9
2.2.1. Književna tradicija i problematika literature prošloga stoljeća	9
2.2.2. Časopisi i Matica hrvatska	10
2.2.3. Donadini i matoševac u njemu	13
2.2.4. Dostojevski kao ultimativni duhovni vođa	14
2.2.5. Veličanje Nazora	15
2.2.6. Trzavice s Krležom	16
2.3. Kazalište	17
3. Zaključak	20
4. Literatura	22
5. Sažetak	24

1. Uvod

Mnogo toga se iz opusa Ulderika Donadinija, nastalog 1910-ih i ranih 1920-ih, moglo izabrati za predmet rada: dijaboličan, fantastičan i nervozan svijet, kakvog ga je, kao mladi ekspresionist, uobličio u par kraćih romana, novela, drama i u poeziji ili pobunjenički duh i sklonost polemiziranju, koji prednjače u esejistici. Ipak, od relativno opsežna opusa, uzevši u obzir kratkoću njegova životnoga vijeka, esejistika je najslabije istražena, što je bio sam po sebi dovoljan argument da se njome pozabavimo. *Eseji Ulderika Donadinija* naslov je koji posve jasno artikulira temu i prioritete ovoga rada. Skriveni je motiv svakako težnja da rad na ovaj način ostavi svoj doprinos, koliko god on malenih razmjera bio, kao dio literature o Donadiniju. Tome u prilog ide i saznanje kako Donadini, kojemu će sljedeće godine biti stogodišnja obljetnica smrti, danas nije osobito poznata ni dovoljno spominjana književna persona zbog čega ga je neprestano potrebno nanovo oživljavati.

Kako bi rad bio što pregledniji, odabrani će eseji biti okupljeni oko istih idejnih motiva, što znatno olakšava njihovu tematsku podjelu u tri glavne skupine: eseji o ekspresionizmu, književnosti i kazalištu – sukladno toj podjeli bit će i razrađeni. Cilj je rada prikazati kako osebnost i ekscentričnost, koje Donadinija prate u svim sferama njegova stvaralaštva, kao i u njegovu osobnom životu, ne izbivaju ni u esejima. Donadinijevi će eseji, objavljeni zahvaljujući Branimiru Donatu u drugom svesku *Sabranih djela*, činiti kostur ovoga rada uz popratne komentare raznih autora, koji su, uz Donata, o Donadiniju ostavili značajniju literaturu: Ante Franić, Milan Selaković, Ivan Nevistić itd. U ovome će radu posebno biti naglašena dvojaka uloga eseja: uvid u zbivanja na našoj umjetničkoj sceni početkom prošloga stoljeća i Donadinijeva mišljenja spram njih – između ostaloga.

2. Donadinijevski tip eseja

Donadinijevi su eseji stilski usporedivi s tipom eseja kakve je u književnost uveo Michel Eyquem de Montaigne. Montaigne ne želi biti opterećen i zagušen postojećim percepcijama svijeta i društva, filozofskim i ideološkim sustavima, tj. svime što bi moglo ugroziti njegov individualizam i subjektivnost, namećući kolektivno razmišljanje (Šicel, 2002, 8), što isto tako vrijedi i za Donadinija. Montaigneova spoznaja samoga sebe obilježena je gomilanjem

razbarušenih misli nabijenih emocijama (Šicel, 2002, 8–9) – postupak je to kojim se koristio i Donadini u pisanju svojih eseja, što u ponekima djeluje kontraproduktivno, ostavljajući za sobom dojam nedovoljne sredenosti i stilizacije. Eseji, poput kritika i feljtona, otkrivaju Donadinijevu teoretsku i književnu stranu te kulturnu i političku orijentaciju (Selaković, 1970, 345). Nabijeni su duhom liberalnog pobunjenika, koji na ovaj način iznosi svoja često neobuzdana shvaćanja umjetnosti, života i društva (Selaković, 1970, 345). Prometejski ga je zanos uzdizao iznad realnosti i promišljenosti, gubeći pritom strpljivost mogao je samo luđački vikati na sredinu oko sebe, primjenjujući anarhoidne i rušilačke metode, misleći za njih kako su upravo one najbolji način obračuna s njom (Selaković, 1970, 345–346). Ipak, sve je to sukladno razdoblju u kojemu djeluje – ekspresionizmu.

2.1. Ekspresionizam

Kako bi se uopće razvila potreba za stvaranjem nečega novoga, treba najprije okarakterizirati što ne valja s ovim postojećim – upravo to Donadini radi u eseju *Ekspresionizam*¹, koji djeluje poput žalopojke o nedostatku prave umjetnosti. Donadini ističe: „sve gadosti, pakosti, podlosti – na žalost još dosad neproganjane po sudovima – spustile su se kao gadna, blatna magla, ispod koje samo na čas zasjaji čista umjetnost.“ (Donadini, 2003, 269) U istom tonu nastavlja o položaju umjetnika i književnika, kojega „osvjedočiše muzeji, umjetničke izložbe ili mase klasika (...); filozofije učiniše ga skeptikom, ateistom, nihilistom ili očajnikom“ (Donadini, 2003, 269), a finalno zaključuje kako „još nikad na svijetu nije bilo toliko prognanih iz raja, nikad još toliko Prometeja prikovanih uz zemaljsko blato!“ (Donadini, 2003, 269)

Ništa boljeg stava Donadini nije niti prema Bogu, čiju odsutnost snažno zagovara; Bog je za njega mračniji od tmine (Donadini, 2003, 269), što se također odrazilo na umjetnički izraz. Tu odsutnost metaforički dočarava opisom kipara, koji bi iskreno mogao prikazati čovjeka jedino poput luđaka kako pruža ruke – u ništa (Donadini, 2003, 269). „Današnji David prebirući na harfi, zaplakao bi očajnije nego itko dosad: Sakrio se preda

¹ *Kokot*, Zagreb, 1. ožujka 1917., god. II, br. 8.

U ovome su radu svi bibliografski podaci o prvim objavama Donadinijevih eseja preuzeti iz drugog sveska *Sabranih djela* urednika Branimira Donata iz 2003., str. 571–575.

mnom Gospodin moj, Bog moj!“ (Donadini, 2003, 269) Donadini ne pokazuje ni najmanju namjeru da izlaz iz svoje ružne stvarnosti, duševnih kriza ili kataklizmi pronade u religijskoj mašti i spiritualnosti (Selaković, 1984, 151). „Njegov napor pisanja pričinja nam se, motren iz ovog aspekta, kao težnja da se izgubljeni Bog zamijeni otkrivenim umjetničkim djelom.“ (Donat, 1986, 45) Bliska odrednica ekspresionizma korištenje je biblijske parabolike, kojom se Donadini poslužio i u analizi umjetnika (Vučković, 1984, 153). Novu božansku ulogu pripisuje genijalnom umjetniku, čija je sudbina neizvjesna jer nema garancije da će biti shvaćen u svojoj generaciji (Donadini, 2003, 271). „Za njega treba dozoriti“ (Donadini, 2003, 271) objašnjava Donadini, „bilo bi i čudno, da netko kaže nešto apsolutno nova i da ga shvate ljudi njegovog vremena.“ (Donadini, 2003, 271) Zbog toga Donadini u eseju *Savjeti mladim pjesnicima*² navodi odlazak u ludnicu „jer, molim vas, tko vas uvjerava da nije ludilo sve što ste htjeli i sanjali?“ (Donadini, 2003, 402) Donadini nije doslovno izjednačavao genijalnog umjetnika s luđakom, ali ih je dovodio u puno bližu svezu nego ijedan autor prije njega (Franić, 1975, 534). Ostale je umjetnike ponešto degradirao, nazvavši ih svećenicima, koji samo služe u hramu genijalnog umjetnika (Donadini, 2003, 270).

Sukladno ekspresionističkoj poetici Donadini zaključuje kako se, u svrhu stvaranja nečeg sasvim nova najprije mora raskrstiti sa svim starim veličinama i efektima; novo će nastati tek kao sirov i krvav krik neposrednosti (Donadini, 2003, 273). Ipak, to ne znači da Donadini veliča ekspresionizam kao posve idealnu formu izričaja, štoviše, nalazi mu jednu veliku zamjerku. „Slika, pjesma, kip, kompozicija modernog ekspresioniste, potpuno je jasna – moguće i harmonična – samo umjetniku, koji ju je stvorio, kao što i svaki luđak ima svoj posebni svijet i posebne osjećaje i logiku, kojom se on kreće u tom svom svijetu.“ (Donadini, 2003, 273) Tim je riječima vrlo jednostavno problematizirao ekspresionističku poetiku oko koje ima više razilaženja negoli slaganja; svačija je ekspresija individualna tvorba, osuđena na nerazumijevanje ili osporavanje od strane drugih pa se bilo kakvo suglasje teško postiže. Metaforički je tako ekspresionističku umjetnost nazvao mrtvorodenom (Donadini, 2003, 272).

² *Dom i svijet*, Zagreb, XXXIII, 1920., br. 15.

Donadinijeva prvotna reakcija na ekspresionizam bila je skepsa i odbijanje – razlog tomu nije odbacivanje *nove umjetnosti*, već njezine masovnosti, kojoj suprotstavlja djela genijalnog pojedinca Dostojevskog (Vučković, 1984, 152). Dostojevskog portretira kao idealnog ekspresionista jer je usprkos upadanju u apsurdna i kaotična duševna stanja uspio i sam ne postati kaosom ili ne zapasti u apsurd, stvorivši posve univerzalne doživljaje koje svatko može iskusiti (Donadini, 2003, 272). Odbijanje ekspresionističke poetike uz istovremeno djelovanje u njezinoj maniri posve je tipičan put geneze jednog novog pokreta; u Donadinija, radilo se samo o zabuni u terminologiji (Vučković, 1984, 154). Isprva rezerviran prema ekspresionizmu, naknadno ga prihvaća i ugrađuje u svoje teorijske tekstove te ostalu spisateljsku praksu (Nemec, 2011, 69). „Pisao je, mislio i osjećao poput njemačkih ekspresionista mnogo prije nego što se upoznao s njihovim programatskim nastojanjima i književnim ostvarenjima.“ (Franić, 1975, 666) Daljnje razrade parcijalnih i tehničkih pitanja oko *nove umjetnosti* u Donadinija nema, no time se puno intenzivnije pozabavio Antun Branko Šimić (Vučković, 1984, 155).

Pod eseje o ekspresionizmu svrstat ćemo i seriju onih koji tematiziraju rat i ratna stradanja jer su to neke od glavnih preokupacija ekspresionističke poetike. U *Filozofiji rata*³ Donadini diferencira tri vrste ljudi na bojištu. Prvi, u strahu pred životom, posrću u smrt – oni su od ranije poznati kao potencijalne samoubojice (Donadini, 2003, 248). Drugi su pred smrću zatitrali od straha, koji će obaviti i ostatak njihova života pa se podaju svakojakim strastima, užicima, opijumskim sredstvima ne bi li im štogod pružilo zaborav, dok u isto vrijeme odbacuju svu etiku i moral jer posvjedočivši ratnim strahotama te su riječi za njih izgubile svaki značaj (Donadini, 2003, 248). Vrlo rijetka skupina onih trećih su, tzv. pravi junaci, koji s jednakom dozom mira gledaju na život kao i na smrt jer se ni jednoga ni drugoga ne boje (Donadini, 2003, 249). Donadini ne spada ni u jednu navedenu skupinu jer se u ratu nije borio, ali je dobro znao da ga u nekoj mjeri neće ostati pošteđen; vidljivo je to u eseju *Kod kuće*⁴, jer dok se svod šminkao najkrvavijim bojama, dok je nestajalo svih onih koje je svakodnevno susretao, kao i onih koje nije nikada vidio niti poznavao, Donadini i brojni

³ *Kokot*, Zagreb, 1. prosinca 1916., god. I, br. 5.

⁴ *Hrvat*, Zagreb, 8. listopada 1914., 383, 1-2.

drugi svrstani u redove nesposobnih oboljet će jednom drugom vrstom mračnih glavobolja – prouzrokovane nesudjelovanjem u ratu (Donadini, 2003, 195–197).

Dok *Filozofija rata* rat prikazuje kao neopisivu katastrofu jauka i strahota koju ne možemo ni zamisliti i koja je rezultirala promjenama u milijunima psiha (Donadini, 2003, 248), *Pomoz Bog junaci!*⁵ obilježen je Donadinijevim poklicima i veličanjem vojnika što se vraćaju s bojišta: „Zdravo braćo, koji se tako junački odjeljivaste od života da ga date za sreću vaših budućih pokoljenja“ (Donadini, 2002, 362) ili „Zdravo, braćo; koji sedam godina navlačiste vaše šajkače nad oči, da ne vidite lijepu vašu domovinu, a da uzmognete lako umrijeti za nju!“ (Donadini, 2003, 362) U pozadini je ovoga eseja stvaranje Države SHS, koju je Donadini odobravao. *Blagdan slobode i ujedinjenja*⁶ odiše znatno patetičnijim izrazom od prethodnoga eseja. „Sad znamo, da je krvavo klupko i gomile što se do neba dižu, mrtve naše braće, i redovi beskonačnih vješala, što strše na rubu obzorja, i crvene kapi krvi kojom su pokapane naše poljane – da je sve to sveta žrtva koju su nebesa i usud od nas kao zalog tražila.“ (Donadini, 2003, 363) Teško je povjerovati da je Donadini ovakvo nešto napisao; zar on zvuči kao netko tko bi se povinuo nebesima, pristavši na bilo kakvu žrtvu, a kamoli na ovu, koja bijaše izražena u tako silnim razmjerima?

Pripisat ćemo opravdavanje tih žrtava naivnom upadanju u idealizam o jugoslavenskom jedinstvu, kojim su se zanosili i brojni Donadinijevi suvremenici (Selaković, 1970, 346). „Nije uvidio zamke u koje je zapadao hrvatski narod, i za slobodnog pisca, kakvim se Donadini mnogo iskazivao, bilo je to nesmotreno i neumjesno: da kao književnik-beletrist ulazi vrućom glavom u magle aktualne politike, sa zastrtim očima i krivim nazorima.“ (Selaković, 1970, 346) To je upravo razlog zašto većina ovih eseja nema osjećaja za potlačenost hrvatskoga naroda te Donadinija prikazuju samo kao jugoslavenskog agitatora (Selaković, 1970, 346). Tako je Donadini, do rata politički neangažiran, naknadno postao zagovarač projugoslavenske politike (Franić, 1975, 547). Kao zaključak Donadinijeva pisanja o ratu možemo reći kako ga on prihvaća isključivo kao motiv, odnosno, element *nove*

⁵ *Novo doba*, Split, 21. studenog 1918., god. I, br. 165.

⁶ *Novo doba*, Split, 16. prosinca 1918., god. I, br. 188.

umjetnosti te uglavnom zato o njemu piše, s obzirom na to da se i sam opredijelio za *novo*, tj. ekspresionističko (Vučković, 1984, 153).

2.2. Književnost

Eseje o književnosti, radi bolje preglednosti, potrebno je razdijeliti u nekoliko kategorija. Književnost je svakako Donadinijeva najplodnija tema diskusije, pokriva njegov općeniti dojam o književnoj tradiciji, problematici njemu suvremene književnosti, a sukladno tomu i kritike upućene časopisima, Matici hrvatskoj, autorima i njihovim djelima – u nastavku teksta vodit ćemo se upravo tom podjelom uz par istaknutih autora kao što su Matoš, Dostojevski, Nator i Krleža.

2.2.1. Književna tradicija i problematika literature prošloga stoljeća

Esej *Ličnost i literarne tradicije*⁷ otkriva Donadinijev sentiment prema našoj narodnoj pjesmi, koju postavlja kao temelj hrvatske književnosti; ona je izrodila velikog Mažuranića i njegov spjev *Smrt Smail-age Čengića* (Donadini, 2003, 406). Boreći se za narodni individualitet, na tron je postavio narodnu pjesmu i mrzio je sve što bi moglo zamaskirati narodnu dušu nekim nasilnim imitatorskim europeiziranjem (Nevistić, 1925, 63). Oštro se okomio na dubrovačku književnost u kojoj „tek mjestimice zaplamsa originalnost ispod importiranih tuđih oblika“ (Donadini, 2003, 406), misleći pritom na talijanske utjecaje. Padom Dubrovačke Republike, ističe Donadini, nestaje sva slava i tradicija dubrovačke književnosti, čiju tradiciju zaboravljaju čak i dubrovačka braća Vojnović (Donadini, 2003, 406). Ako Donadini misli na Ivu i Luju Vojnovića, koji su se itekako bavili dubrovačkim tradicijama u svojim djelima, onda je njegova prethodna tvrdnja posve pogrešna.

*Književnici i nacija*⁸ bavi se problematikom njihova uzajamna djelovanja, prema Donadiniju „svu onu veliku i odgovornu ulogu koju evropski pisci imaju u društvu i svakom nacionalnom pokretu naši književnici nemaju.“ (Donadini, 2003, 339) Nastavlja, kako se kod nas vječito samo raspravlja o tome koji pisac kome pripada: Srbima ili Hrvatima, a da se pritom njegova ideologija posve zapostavlja, uzevši za primjer Gundulića (Donadini, 2003,

⁷ *Jutarnji list*, Zagreb, 25. prosinca 1920.

⁸ *Kokot*, Zagreb, siječanj 1918., god. III, br. 14.

339). Srpskom svojatanju dubrovačke književnosti svjedočimo i danas; tako je to još od Donadinijeva vremena ostala vrlo aktualna tema. Ovaj se esej također nalazi na podlozi jugoslavenske politike, koju smo ranije već identificirali u Donadinijevim esejima. Potpuno ujedinjenje ideal je kojim se Donadini vodi jer bi time naša djela od lektira postala događajima, a književnici bili bi književnici cijeloga naroda bez potrebe za podjelama (Donadini, 2003, 340).

*Naš genij*⁹ vrlo je pesimistično intoniran esej; govori o propasti pjesnika, poduzetnika, trgovaca te svakog drugog sposobnog čovjeka; o našoj nekulturi više govore oni pismeni negoli analfabeti jer se ordeni u literaturi dijele, a ne zaslužuju (Donadini, 2003, 202). To što se ni Europa ne zanima za hrvatsku književnost pripisuje našoj vlastitoj nezainteresiranosti – hrvatskoga genija, ako takvoga i nastane, može jedino pogaziti tramvaj (Donadini, 2003, 202). „*Tu serais toujours la même, ma pauvre Croatie*“¹⁰ (Donadini, 2003, 204) predviđao je Donadini.

2.2.2. Časopisi i Matica hrvatska

O časopisima svojega vremena Donadini nije imao riječi hvale. Počevši od *Vihora*, kojemu je posvećen esej *Literarna derišta*¹¹; Donadini se zgraža nad flegmatičnim i svakidašnjim sadržajem koji časopis objavljuje, što drži za pravu štetu časopisa takvoga imena jer osim eventualno par dobrih članaka, puše *Vihor*, inače, grozno (Donadini, 2003, 191). *Vihorovo* je puhanje usmjereno prema jugounitarističkoj ideologiji, koja je Donadiniju 1914. još uvijek bila strana; tek je par godina kasnije postao njezinim promotorom. Zbog toga se i obrušio na *Vihorova* pokretača Vladimira Čerinu, rekavši kako je on „neki netko koji nikako piše o Ničemu“ (Donadini, 2003, 192), posebno mu zamjerivši što je kuduo Zagreb u Zagrebu, uzdižući pritom Beograd (Donadini, 2003, 192). Na Donadinijevu sreću, *Vihor* nije dočekao ni kraj 1914., a već je otpuhao s publicističkog repertoara.

⁹ *Hrvat*, Zagreb, 22. listopada 1914., 395, 1-2.

¹⁰ *Uvijek ćeš biti ista, jedna moja Hrvatska*.

¹¹ *Pravaš*, Zagreb, I, 1914., br. 3.

Gore je od *Vihora* prošao *Savremenik*, kojemu je Donadini posvetio nekoliko eseja, uglavnom se nadovezujući na iste misli. U eseju *Savremenik, koji nije savremen*¹² istaknuo je književnu produkciju I. i II. te III. i IV. broja *Savremenika* iz 1916. Pročitanim sadržajem Donadini nije bio zadovoljan, naglasivši kako *Savremenik* „ne stoji ni na jednoj vrlo niskoj visini običnih novina.“ (Donadini, 2003, 218) Krivnju svaljuje na tadašnjeg urednika Branimira Livadića, koji i sam priznaje vlastito nezadovoljstvo s polovicom objavljenih članaka; takvo što se po Donadiniju ničime ne može opravdati – prodaja nečega pod umjetnost u što ni urednik sam ne vjeruje (Donadini, 2003, 218). Spomenuti je esej Donadini simbolično završio epitafom: „Ako se *Savremenik* mora držati iz patriotizma, onda su njegovi pretplatnici – nacionalne žrtve.“ (Donadini, 2003, 221) U prva tri boja *Savremenika* iz 1917., nakon što se Livadiću na mjestu urednika pridružio Julije Benešić, do stanovite promjene u objavljuvanoj literaturi nije došlo, štoviše, *Savremenik* je, Donadinijevom ocjenom, bivao sve gori (Donadini, 2003, 304), o čemu svjedoči esej *Savremenikov birokratizam II*¹³. Sadržaj mu je toliko loš da se Donadiniju činilo puno prikladnije o njemu pisati humoreske nego kritike, a uz to nije imao puno nade da će itko od suradnika u nekom narednom broju bolje pisati (Donadini, 2003, 304).

*Prosvjeta, koja ne prosvjećuje*¹⁴ i *Savremenik, koji nije savremen*, stoje rame uz rame kada je riječ o kvaliteti njihova sadržaja. „Pisati o *Prosvjeti*, jednoj hrpi papira isto tako debeloj kao *Savremenik*, znači kritizirati nešto apsolutno loše (...)“ (Donadini, 2003, 222) Okarakterizirao ju je kao ograničenu, stereotipnu, gnjile osjećajnosti, lošeg sadržaja, nenasnosljivog načina pisanja, optuživši ju pritom kako služi samo u propagandne svrhe (Donadini, 2003, 222).

Jedino autorskome *Kokotu* Donadini pripisuje dobar književni i društveni angažman. Njegov je *Kokot* „oduzeo mnogima nezaslužene naslove, a nekoje zauvijek izjurio iz književnosti i umjetnosti, uputivši ih na kakav korisniji posao (...)“ (Donadini, 2003, 315) U eseju *Jedna godina rada*¹⁵ Donadini otkriva kako je ustrajnim radom i ne pomagan nikakvim

¹² *Kokot*, Zagreb, 1. rujna 1916., god. I, br. 2.

¹³ *Kokot*, Zagreb, lipanj 1917., god. II, br. 11 i 12.

¹⁴ *Kokot*, Zagreb, 1. rujna 1916., god. I, br. 2.

¹⁵ *Kokot*, Zagreb, lipanj 1917., god. II, br. 11 i 12.

fondovima uspio izdavati časopis potpuno sam (Donadini, 2003, 315). Smatra kako se brojni nisu usudili upuštati u polemike s njime pa mu umjesto toga počеше dirati u privatni život, prljajući njegovo ime lažima i klevetama (Donadini, 2003, 316). Posve je jasno da se Donadini bez *Kokota* ne bi mogao nametnuti svojim kritičkim i polemičkim mišljenjima, iz kojih je vidljivo kako je on bio prvenstveno čovjek književnosti, smatrajući ju potpunim totalitetom (Donat, 2003, 557–558). „Donadini je odabrao autsajdersku poziciju; čeka krivi potez protivnika da bi povukao svoj.“ (Donat, 2003, 559) Ipak, održavati *Kokot* nije bio ni malo lak posao jer je Donadini morao, kako kaže u eseju *Kad mi mrtvi ustajemo... ili... Tako je govorio Lunaček!*¹⁶, zarađivati brojnim drugim poslovima da pokrije deficite prouzročene *Kokotom* jer ljudi koji su imali novaca, s druge strane, nisu imali mozga i ukusa da ga podupru (Donadini, 2003, 275). Gustav Krklec smatra kako je u *Kokotu* „više do izraza izbijala njegova mladenačka borbenost i strast za pravdanjem, negoli bilo kakav estetski ili društveno-politički stav ili nazor.“ (Krklec, 1984, 147) No upravo je *Kokotom* Donadini anticipirao pojavu Antuna Branka Šimića, Miroslava Krleže i Augusta Cesarca (Donat, 2003, 558). U eseju *Vijavica*¹⁷, Šimića je nazvao baby-književnikom, koji piše bolje od predsjednika jugoslavenske akademije, ali i suvremenije od *Savremenika* (Donadini, 2003, 342).

Matica hrvatska nije puno bolje prošla od časopisa glede Donadinijevih opaski. Esej *Sveta Matica*¹⁸ apelira na izbor djela „za kojima se ne pokazuje ničiji i nikakav ukus“ (Donadini, 2003, 318), proglasivši ju mjestom „gdje se nalaze apsolutno nepismena i nečitljiva djela.“ (Donadini, 2003, 318) Donadini posebnu pažnju skreće na klerikalce i cenzuru koju su nametnuli pa Matica sve više počinje nalikovati na kaptolsku zaručnicu (Donadini, 2003, 318). „Tako klerikalizam koji nam čitav narod drži u mraku bigotizma dolazi čak u kulturna i književna društva (...)“ (Donadini, 2003, 318) Za sterilnost i osrednje književne radove Donadini krivi slabu vezu između književnika i publike, a odmah potom i urednika, kojega drži glavnim krivcem za rasprostranjivanje takve literature (Donadini, 2003, 317). U eseju posebno ističe djela Franje Horvata Kiša: putopis *Istarski puti* i pripovijest

¹⁶ *Kokot*, Zagreb, 1. ožujka 1917., god. II, br. 8.

¹⁷ *Kokot*, Zagreb, siječanj 1918., god. III, br. 14.

¹⁸ *Kokot*, Zagreb, lipanj 1917., god. II, br. 11 i 12.

Zašto?, koja je Matica bespravno zanemarila, ističući kako upravo takva književna društva poput Matice uništavaju dobra djela, umjesto kojih honorare, nagrade i stipendije, dobivaju rodbina, prijatelji i kumovi, ali nadasve – mediokriteti (Donadini, 2003, 319–321).

2.2.3. Donadini i matoševac u njemu

Donadinijev odnos prema Antunu Gustavu Matošu može se nazvati svojevrsnim idolopoklonstvom – Matoš je u velikim razmjerima utjecao na Donadinijev književni izričaj, ali i boemski život, iako je Donadini takvo što nerado priznavao (Franić, 1975, 528). Nekoliko je Donadinijevih eseja izravno posvećeno Matošu; brojniji su oni u kojima nailazimo samo na njegov spomen, ponegdje izražen samo jednom rečenicom. U eseju *U sumrak*¹⁹ Donadini otkriva svoje mišljenje o Matošu, koje se može svesti na svega tri izraza, a da i dalje dobijemo puni dojam toga mišljenja: najčišća umjetnost, bog i polubog (Donadini, 2003, 179). Njegova sentimentalnost posebno dolazi do izražaja u dva eseja, koji tematiziraju Matošev pogreb. Prvi, *Circum dederunt me!*²⁰, vrlo poetično i slikovito opisuje Matošev pogreb: „dan u koji su zakapali – grobari – Matoša bijaše šutljiv kao blijedi robijaš, što se vraća kući u najcrniju noć. Dan taj bijaše raščupan, oderan, zguren, gotovo glumački tužan (...). Dan je bio kao kavana, kao utrnuti čik, kao zadimljena konobarica, kao turobni Grabancijaš.“ (Donadini, 2003, 186–187) Drugi, *Tu signore!*²¹, govori o tome što je sve umrlo Matoševom smrću, čime mu Donadini očigledno daje ogromnu, gotovo kozmičku važnost. „Umrle su livade. (...) Umrle su poljane, zagušili su se svi mirisi (...). Umrlo je proljeće, umrle su vode, umro je Gospodin Matoš (...)“ (Donadini, 2003, 188) Vrhunac sentimenta prema umrlom Matošu vidljiv je u opisu njegova pogreba u Donadinijevoj imaginarnoj organizaciji: dva upregnuta bika ovjenčani vinovom lozom vukli bi Matošev lijes, drago tijelo položilo bi se u plamen zalijevan vinom, a sakupljeni bi se pepeo zatim prosuo po dolinama šarenim od mirisa (Donadini, 2003, 189).

Cijelu se svoju karijeru Donadini morao braniti od tvrdnji kako oponaša Matoša, „to dobro znam, da ga ne imitiram, što je posve suvišno da dokazujem ljudima, koji ne shvaćaju

¹⁹ *Mlada Hrvatska*, Zagreb, 1914., 1.

²⁰ *Slobodna riječ*, Zagreb, br. 66, 21. ožujka 1914., god XIII.

²¹ *Hrvatski pokret*, Zagreb, 22. ožujka 1914., 80, 6.

ni mene ni Matoša.“ (Donadini, 2003, 276) Esej *Jedna demonstracija proti Kokotu*²², izravni je obračun s Dragutinom Prohaskom, koji je tvrdio kako je istina da se Donadini odrekao Matoša, ali da ga usprkos tome i dalje potajno slijedi (Donadini, 2003, 331). Donadini na to nije gledao blagonaklono, „ja povodom toga mogu konstatirati samo to, da u Zagrebu svaki pisac koji odskaae nad našim mediokritetima ima navodno Matošev stil.“ (Donadini, 2003, 328)

Formom i načinom izražavanja, Donadini ostavlja dojam Matoševa plagijatora (Nevistić, 1925, 26). Senzibiliteti modernog čovjeka, koji su se razvili do neurotičke osjetljivosti i rastrojstva, u hrvatsku je književnost prvi uveo Matoš – Donadini preuzima taj idejni motiv, ali ga doraduje grotesknošću te kroz promatranje neke nekonvencionalne ličnosti postiže naddruštvenu konstrukciju djela, uvjetno rečeno odmaknutom od socijalne i psihološke motivacije, što radi i nekolicina drugih autora Donadinijeva vremena (Donat, 1986, 43–44). Donadini je, međutim, napravio odmak od Matoša, Leskovara i Kamova jer ono što je njima bio samo idejni motiv, Donadiniju je bio stvarni život; halucinacije, fobije, traume, tjelesni umor i iscrpljenost od kojih je doista bolovao (Selaković, 1970, 344). Stoga nije pogrešno reći da se on u mnogočemu nastavlja na Matoša, ali ga jednim dijelom i nadilazi, barem u opsegu teme i stvarnom iskustvu, ne nužno u kvaliteti. Matoševski ga je zanos odveo pravo u naručje Dostojevskoga, za kojim je Donadini pošao potpunom predanošću (Nevistić, 1925, 30).

2.2.4. Dostojevski kao ultimativni duhovni vođa

U *Crvenom cvijetku*²³ Donadini opisuje svoju neraskidivu vezu s ruskom književnošću, koja ga je privukla umjetničkom iskrenošću i izrazom lišenim nepotrebnih stilskih ili duhovitih dodataka, ostavljajući iza sebe samo goli izraz duše (Donadini, 2003, 403). „Čitajući Ruse, dođoh do zaključka, da je kult lijepih riječi i fraza upravo nedostojan velikog umjetnika.“ (Donadini, 2003, 403) Tako za najizraženiju karakteristiku umjetničkog genija smatra jednostavnost, koju pripisuje Dostojevskom (Donadini, 2003, 403).

²² *Kokot*, Zagreb, rujan 1917., god. II. br. 13.

²³ *Riječ*, Zagreb, 25. studenog 1920., 242, 3.

Iz eseja *O Dostojevskome*²⁴ izdvojiti ćemo neka od Donadinijevih važnijih opažanja. Njegova djela poistovjećuje sa *Svetim pismom* jer su ona poput objava u kojima se ogleda ideja svečovjeka, isto kao što se u *Svetom pismu* iznosi život Boga (Donadini, 2003, 369). Pripovijeda Donadini i o njegovu boravku u zatvoru te pomilovanju netom prije izvršenja smrtne kazne, no zapaža kako Dostojevski ni nakon svega toga nije prešao u liberalne redove, nego do kraja života ostao poklonikom pravoslavne i carističke Rusije (Donadini, 2003, 372–372). Dostojevski je svojim nedaćama bio preporođen, što je poseban predmet Donadinijeve fascinacije jer je on pod pritiskom svojih samo tonuo sve dublje u beznade (Selaković, 1984, 150). Lik kakvoga Dostojevski stvara Donadiniju se doima „kao čovjek, koji bi sam i jedini hodao po globusu. (...) On slični sfingi, koja ravnodušno i uvijek s istim pogledom gleda tisuće generacija, što kraj nje prolaze. Čovjek je kod Dostojevskog uvijek samo sjena i onda kad kao živ stoji pred našim očima.“ (Donadini, 2003, 377) U izrazu Dostojevskoga manjka kolosalnog rječnika kakvoga je primjerice imao Shakespeare, ali Dostojevski uspijeva govoriti posve jednakom dubinom i s malo riječi ostvariti puno snage, smatra Donadini (Donadini, 2003, 379). U literaturi Dostojevskoga, Donadini je pronašao jednostavno i snažno izrečena najkompliciranija i najneizvjesnija duševna stanja, od kojih je zapravo i sam patio pa je Dostojevskoga simbolično okrunio titulom slikara duše (Donadini, 2003, 379). Susrevši se s Dostojevskim, Donadini se zapravo susreo s već odavno poznatim, ali ne izraženim likom, što ga je sve to vrijeme nosio u sebi (Nevistić, 1925, 27).

2.2.5. Veličanje Nazora

Pored Matoša i Dostojevskoga, predmet Donadinijevog veličanja bio je i Vladimir Nazor; vidljivo je to u dva eseja – *Pabirci*²⁵ i *Vladimir Nazor: Istarske priče*²⁶. *Pabirci* istoimeni je naslov Nazorove pjesničke zbirke; Donadini Nazora drži na mjestu višem od svih ostalih pjesnika jer dok svi ostali pjesnici mogu dati i dobre i loše pjesme istovremeno, Nazor ne može dati niti jednu lošu – njegovu pjesmu Donadini klasificira eventualno kao slabiju ili snažniju, ali nikako lošu (Donadini, 2003, 301). Radost, tuga i bol – sve je kod Nazora

²⁴ *Hrvatska prosvjeta*, Zagreb, 1919., god. VI, br. 5/6.

²⁵ *Kokot*, Zagreb, lipanj 1917., god. II, br. 11 i 12.

²⁶ *Književni jug*, Zagreb, I, 1918., 1.

konkretno i opipljivo, snažno i iskreno, dosljedan je samome sebi (Donadini, 2003, 301–302), što su neke od osnovnih karakteristika koje su Donadinija privukle Nazoru, iako ta dva pisca u svojim izričajima ne mogu biti različitija. „Pisac mračnih raspoloženja, pjesnik teške more i ludila, a opijen Nazorovom slavenskom mitologijom zdravlja, radosti, vedrine, snage i Sunca.“ (Selaković, 1970, 347) Takav paradoks možemo pripisati psihološkoj adheziji i Donadinijevoj ljubavi prema kontrastu (Nevistić, 1925, 22). Nazor je za Donadinija istarski orao, čiji snažni stihovi mogu rastjerati oblake, poput trube skupljati junake i tako dizati vojske u borbi protiv neprijatelja (Donadini, 2003, 300), u čemu je vidljivo da Donadini Nazorove pjesme izjednačava s narodnom poezijom, koju drži temeljem naše književnosti.

Kada je riječ o Nazorovim *Istarskim pričama*, na Donadinija je poseban dojam ostavio *Veli Jože*. „Nikada još u našoj književnosti ne nađoh legende, koja bi bila toliko od naše rase, mirisala tako snažno krajem na kojem je nikhula, tako grandiozne i duboke, elegične i pune radosti jednog uskrsnuća kao što je Nazorov *Veli Jože*.“ (Donadini, 2003, 348)

2.2.6. Trzavice s Krležom

Esej *Tri simfonije*²⁷ Donadinijev je negativni kritički prikaz nastao povodom izlaska istoimene Krležine pjesničke zbirke. Donadini na trenutak priznaje da senzacija, koju su Krležina djela izazvala moraju na neki način biti znakom da su donekle i uspjela, ali i tu senzaciju već u nastavku teksta obezvređuje (Donadini, 2003, 334). Tako „G. Krleža ne može, dakle pobrati kamata ni iz polemika ni senzacija!“ (Donadini, 2003, 334) Kritiku upućuje i podjeli simfonija na *Podne*, *Suton* i *Noć*, koja je isto tako mogla glasiti ponedjeljak, utorak, srijeda ili siječanj, veljača, ožujak bez osjetne razlike (Donadini, 2003, 335). U *Savremenikovom birokratizmu I*²⁸ Donadini se okomio se Julija Benešića, urednika Krležinih *Simfonija*, koji je posebno hvalio *Podnevnu simfoniju*, a koju Donadini svrstava, već po samome naslovu, u red lažnih pjesama, zamjerivši Krleži korištenje internacionalnih riječi i žongliranje s frazama (Donadini, 2003, 296–296).

²⁷ *Kokot*, Zagreb, rujan 1917., god. II, br. 13.

²⁸ *Kokot*, Zagreb, 1. svibnja 1917., god. II, br. 10.

U nastavku eseju, osim *Simfonija*, Donadini je negativno ocijenio i Krležina *Pana*, za kojega kaže kako „nije ništa drugo nego bešćutno balansiranje s riječima, (...), neki usiljeni, lažni perverziteti (...)“ (Donadini, 2003, 296) Iako u Krležinu *Panu* prepoznaje utjecaje poput Matoša, Kranjčevića ili Baudelairea, ti su utjecaji svedeni tek na mrvice, kojima se Krleža razbacuje kao konfetima i snob s frazama, koje pritom ne razumije (Donadini, 2003, 296). Tako *Panu* fale „svi uvjeti da bude umjetničko djelo: pjesma.“ (Donadini, 2003, 296)

Donadini, ovim osvrtom na Krležu, postaje jednim od njegovih prvih kritičara (Bogišić, „Donadini, Ulderiko“), no prema Krležinu stavu kakvoga je zauzeo spram Donadinija ne čini se kako njegove kritike uopće smatra relevantnima. U članku *Donadini, Dostojevski i Ivan Nevestić* Krleža za Donadinija kaže kako je „paranoidan u životu, a u knjizi savršeno dosadan, verbalan i papirnat“ (Krleža, 1983, 285), čime sasvim jasno dočarava svoj stav prema njemu i njegovoj literaturi, u tipičnoj krležijanskoj maniri. Također, Krležina novela *Smrt Rikarda Harlekinija* nerijetko se povezuje s Donadinijem, iako je Krleža takvu interpretaciju isprva odbijao, tek je naknadno priznao kako je riječ o varijaciji teme na njegovu smrt (Bogišić, „Donadini, Ulderiko“). *Rikardo Harlekin* i *Ulderiko Donadini* eufonijski se slažu, a sama je novela ironiziranje Donadinijeve ekscesne i boemske ličnosti (Delić, 1983, 140).

2.3. Kazalište

Eseji o kazalištu ne manjkaju Donadinijevih kritika spram kazališnih izvedbi i repertoara, ali se u ovoj kategoriji, kako i sam kaže, smatra manje kompetentnim, nego što je to bio slučaj u književnosti. U eseju *Kazalište*²⁹ Donadini je kazalište svojega doba okrunio atributom *osrednje* te predviđa kako će ono u potpunosti pokleknuti pod kinematografijom (Donadini, 2003, 240). Posebnu je kritiku uputio i malograđanskoj publici, koju čine šarlatani s monoklima, žene, koje u kazalištu vide samo zabavu, buržoaziju i birokraciju, koja ondje dolazi samo radi održavanje svoga položaja i karijere, kritičari, koji su ili svime nezadovoljni ili svime zadovoljni (Donadini, 2003, 240). Tek „kad se isprazni kazalište, ostaje od cijelog kulturnog uspjeha samo malo parfuma i ništa više.“ (Donadini, 2003, 240)

²⁹ *Kokot*, Zagreb, 1. listopada 1916., god. I, br. 4.

Esej vrlo zanimljivog naslova *Pod Bachovim apsolutizmom*³⁰ napad je na Josipa Bacha, redatelja i dramaturga. Bachovom režijom drame *Mati* Frana Galovića Donadini nije bio niti najmanje impresioniran, napisavši kako bi Bacha u najvećoj milosti otpustio (Donadini, 2003, 256), „Frana Galovića autora mnogih izvrsnih novela i dobrih drama nije smio ovako grdno kompromitirati g. Bach.“ (Donadini, 2003, 257) O glumi Donadini nije imao što puno za reći „kad glumci nisu imali što da glume.“ (Donadini, 2003, 257) Esej *Vilin veo*³¹ posvećen je istoimenoj operi koju je Donadini također relativno negativno ocijenio, posebno istaknuvši da ako djelo koristi tematiku Kraljevića Marka iz narodne poezije onda ono mora biti načinjeno s puno više strahopoštovanja (Donadini, 2003, 291).

Na Donadinija je, kako piše u eseju *Naše kazalište*³² mađarska drama *Žuti ljiljan*, koju je gledao na bečkoj pozornici, ostavila velik utjecaj jer je tek tada zapljeskao svom silinom, poput djeteta kojemu se nešto doista svidjelo (Donadini, 2003, 382). „U tim sekundama nije naša pozornica za me više postojala.“ (Donadini, 2003, 382) Uspoređujući naše glumce s tamošnjima nije mogao pronaći puno razlike, priznavao im je ogroman talent, koji čak nadmašuje brojne bečke prvake, isto tvrdi za upravu i režiju, ali usprkos svemu tome naša pozornica i dalje nije uspijevala dostići svoj puni potencijal (Donadini, 2003, 382). Zaključno, za rasulo kazališta krivi ljude, koji ne mogu stvoriti nikakvo kazalište, a kamoli bolje; upire prstom u Josipa Bacha i tek kada se identificiraju imena onih, koji će ga znati bolje zamijeniti, ali i kada se promijeni cjelokupni duh kazališta jer je krivnja svih podjednaka – riješit će se kazališno pitanje (Donadini, 2003, 383–384).

U nastavku spomenutoga eseja, opisavši način postavljanja svoje drame *Bezdan* otkrio je Donadini vrlo poraznu sliku stvarnoga stanja kazališnog kolektiva, čime se ujedno uspio zamjeriti gotovo svima (Franić, 1975, 638). Donadinijeva drama *Bezdan* doživjela je nemilu sudbinu; najprije je dugo vremena plesala na repertoaru jer dolaskom kakvog jubileja, nove opere ili oboljenjem glumaca drama je u periodu od nekoliko mjeseci iznova stavljena i micana s repertoara (Donadini, 2003, 384). Nadalje, ističe i podjelu uloga glumcima kao vrlo

³⁰ *Kokot*, Zagreb, 1. siječnja 1917., god. II, br. 6.

³¹ *Kokot*, Zagreb, 1. svibnja 1917., god. II, br. 10.

³² *Hrvatska prosvjeta*, Zagreb, 1919., god. VI, br. 5/6.

problematičnu jer se tako bilo najlakše nekome smrtno zamjeriti, posebice onima kojima su dodijeljene manje ili nikakve uloge – razmaženi glumci nadasve su htjeli da uloge budu napisane posebno za njih (Donadini, 2003, 384–385). „Djela pisana za glumce ne smatram ozbiljnim umjetninama“ (Donadini, 2003, 385) govorio je Donadini u svoju obranu. Odbijao je dijeliti uloge na velike i male jer bi u literaturi to posljedično dovelo do toga da bi umjetničko djelo moglo biti ep, ali bi se isto poricalo lirskoj pjesmi i to samo radi njezina opsega (Donadini, 2003, 385). Čini se kako su glumci bili itekako osvetoljubivi jer nakon što su počele probe, svega su se jednom svi okupili i to simbolično, na generalnoj probi, dok je na svim prijašnjim probama odsutne glumce morao glumiti redatelj Branko Gavella (Donadini, 2003, 386).

Pokusi su tako bili daleko od idealnih; glumci svoje replike nisu znali napamet, a ono što su znali govorili su bez ikakvoga upliva glume te su jedni druge gostili zlobnim opaskama na račun podjele uloga, no ono što je Donadinija posebno iznenadilo bila je potpuna nekontrola i neuplitanje redatelja (Donadini, 2003, 386). Ako je takvo stanje vladalo i kod brojnih drugih izvedbi, da redatelj nije bio ultimativnim autoritetom, onda se, zaključuje Donadini, ne trebamo ni čuditi kazališnim rezultatima (Donadini, 2003, 386). Premijerom svoje drame *Bezdan* Donadini je bio užasnut; gledajući ju dizala mu se kosa na glavi i sam bi najradije takvu izvedbu bio pozdravio zviždukom u znak neodobravanja (Donadini, 2003, 386). Možda je tomu i sam pomalo kriv jer drama oskudijeva didaskalijama pa ostavlja previše slobode u interpretaciji, što se na kraju negativno odrazilo na izvedbu (Franić, 1975, 636).

Bio je *Bezdan* idejno i tematsko osvježanje kakvo publika do tada još nije vidjela, uzevši za temu suvremenu problematiku zagrebačkog života (Franić, 1975, 635). Jedno je bilo sigurno – drama je uspjela uzburkati do tada ustajalu kazališnu javnost i dok je publika njome bila oduševljena, kazališni su kritičari imali pune ruke posla (Maštrović, 1982, 122). Napadi su uslijedili zbog (ne)moralne podloge na kojoj drama počiva, a pokušaj Donadinijeva pravdanja uslijedio je u eseju *O mom – nemoralu, i moralu – gospodina Juraja Demetrovića*, objavljenom u obliku brošure 1919. Demetrović je Donadinijevom cjelokupnom stvaralaštvu zamjerao tipove likova kao što su lihvar, ubojica, bludnica itd., dok se Donadini branio

opaskom da ćemo primjere za sve ove tipove pronaći u svojoj sredini pa ih ne treba smatrati tako šokantnima, bliži su nam nego što mislimo; Donadini se njima koristio bez bilo kakve namjere da im sudi ili ih kažnjava, što je smatrao poslom sudaca i liječnika; služiše mu oni samo kao umjetnički motiv (Donadini, 2003, 394). Donadinijevi se likovi doimaju kao transpozicija Nietzscheove sudbine, a i sam bi Donadini lako mogao biti glavnim (anti)junakom nekog Nietzscheova romana (Stančić, 1991, 116).

Tipove likova iznosio je Donadini općenito, ne aludirajući pritom ni na koga naročito (Donadini, 2003, 394). No krajnji je rezultat bio posve drugačiji, gradska šaputanja uvelike su značila da se netko u njegovome pisanju prepoznao, što je dovelo tu osobu i cijelu zagrebačku sredinu u ozbiljnu nepriliku (Donadini, 2003, 394). Posljedično, Donadinijevo je djelo proglašeno pamfletom, a on pamfletistom najprljavije vrste (Donadini, 2003, 395). Demetrović je prekoravao kazalište, koje dopušta prikazivanje djela prljavog pamfletiste i koje je više kriminalno nego kazališno djelo (Donadini, 2003, 396), tvrdeći „da i najinteligentnijeg čovjeka treba maknuti iz ljudskog društva i onemogućiti ga, ako je nemoralan“ (Donadini, 2003, 398), kakvim je smatrao Donadinija. Sukob Donadinija i Demetrovića temeljen je na potpuno oprečnim mišljenjima i kriterijima za općenito ustvrđivanje morala (Franić, 1975, 643). Donadini se tome, dakako, othrvao i ponosno dizao glavu u inat svojim protivnicima jer to nije bio prvi put da je bio prisiljen stradati za svoje ideale (Donadini, 2003, 400).

3. Zaključak

Nakon iscrpnog pregleda velikog broja Donadinijevih eseja prvo valja uočiti širinu njihova tematskoga raspona; doista je malo što uspjelo promaknuti njegovom kritičkom radaru. Dijelio je uvrede i pokude gdje god je stigao, ali nije oklijevao ni pred pohvalama i hvalospjevima, ondje gdje ih je smatrao zasluženima za što je Nazor ponajbolji primjer. Sve je božansko zamijenio umjetničkim – to je razlog zbog kojega je postavljao tako visoke i ponekad nerealne zahtjeve uspješnoga umjetničkoga djela. Nestrpljivo je iščekivao genijalnog umjetnika, videći u njemu neko novo božanstvo, opipljivo i tjelesno prisutno, koji je trebao poslužiti kao svojevrsna zamjena odsutnome Bogu – Donadiniju je Bog, u ovoj ili

onoj formi, očigledno bio potreban. Filozofska su pitanja protkana Donadinijevim esejima, ponekad nespretno artikulirana, ali njihova je prisutnost neupitna.

Termin ekspresionizam Donadini relativno rijetko upotrebljava u svojim esejima, ali je on sveprisutan u njegovome izričaju zbog čega eseji mogu poslužiti kao svojevrsan putokaz Donadinijeve afirmacije ekspresionističke poetike. Romantiziranje jugoslavenske politike, kojemu je bio sklon, posve je shvatljivo i nije nešto zbog čega ga treba kriviti – malo tko nije patio od krivih uvjerenja i zabluda u svojim mlađim danima, posebno kada je riječ o politici. Idealiziranjem i mladenačkom zanesenošću lako se zaraziti, s time na umu valjalo bi i Donadiniju malo progledati kroz prste. Njegovo predviđanje da bi u zajedničkoj državi nestalo potrebe za podjelama, bilo je pogrešno – one su još oštro izražene i danas. Vječita je to igra povuci-potegni ili odijelimo *naše* od *njihovoga*. Donadinijev hrvatski genij za kojega kaže kako ga samo može pogaziti tramvaj, više ostavlja dojam nekoga tko bi se pod njega svojevoljno bacio. Posebno je iznenađujuća Donadinijeva ljubav prema Nazoru i narodnoj pjesmi, za razliku od one prema Dostojevskom ili Matošu, koja je uvelike predvidljiva, kao i trzavice s Krležom, bilo bi čudno da se ta dva polemičara nisu negdje sukobila.

Donadinijev esejistički izraz obiluje s mnoštvo pogrđnih, ali maštovitih uvreda te je često pesimistično intoniran, ponegdje prelazeći u prekomjernu patetičnost – doima se kako je sve teme o kojima je pisao primao k srcu, što je rezultiralo silnim izljevima emocija. No u tome leži paradoks: da je pisao objektivnije manje bismo mu vjerovali jer bi eseji tada manjkali njegove vlastite osobnosti, a ostale bi samo puke činjenice bez vezivnoga tkiva. Usprkos svemu rečenom, što uglavnom ne ide Donadiniju u prilog, njegove eseje smatram vrlo vrijednom književnom baštinom jer prenose, ne samo zbivanja s umjetničke scene s početka prošloga stoljeća, već i duh gorljivog pobunjenika da ih razruši i iz korijena izmijeni, a takvo što uvijek pozdravljam. Riječ je o nadasve zanimljivom štivu, koje potiče na podrobija razmišljanja. Iako nas dijeli generacijski jaz od sto godina, čitati ove eseje i pritom pronalaziti paralele u današnjici, ostavlja poprilično gorak okus u ustima.

4. Literatura

- 1) Bogišić, Vlaho. „Donadini, Ulderiko“. U: *Krležijana*, sv. 1 A – LJ (online). Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno: 30.03.2022. <https://krlezijana.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1452>
- 2) Delić, Mićo (1983). Semantička-funkcionalno modeliranje antroponima u književnosti. *Jezik*, 30 (5), (138–147).
- 3) Donadini, Ulderiko (2003). *Sabrana djela* (knjiga druga). Zagreb: Dora Krupićeva.
- 4) Donat, Branimir (2003). Pogovor. U: Ulderiko Donadini, *Sabrana djela* (knjiga druga) (459–570). Zagreb: Dora Krupićeva.
- 5) Donat, Branimir (1986). *Hodočasnik u labirintu*. Zagreb: August Cesarec.
- 6) Franić, Ante (1975). *Ulderiko Donadini*. Zagreb: JAZU.
- 7) Krklec, Gustav (1984). Osvrni se bez gnjeva. U: Branimir Donat, *Ulderiko Donadini* (146–148). Zagreb: Zavod za znanost i književnost.
- 8) Krleža, Miroslav (1983). *Iz naše književne krčme*. Sarajevo: Oslobođenje, Zagreb: Mladost.
- 9) Maštrović, Tihomil (1982). Ulderiko Donadini kao dramatičar. *Dani hvarskog kazališta*, 9 (1), (120–126).
- 10) Nemeć, Krešimir (2011). Nova književna paradigma. U: Zvonko Maković (ur.), *Strast i bunt: ekspresionizam u Hrvatskoj* (65–71). Zagreb: Galerija Klovićevi dvori.
- 11) Nevistić, Ivan (1925). *Ulderiko Donadini – Studija o književnom razlomku*. Zagreb: Vijenac.
- 12) Selaković, Milan (1970). Ulderiko Donadini. U: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 85, (337–347). Zagreb: Matica hrvatska.
- 13) Selaković, Milan (1984). Nemirna orijentacija Ulderika Donadinija. U: Branimir Donat, *Ulderiko Donadini* (149–151). Zagreb: Zavod za znanost i književnost.
- 14) Stančić, Mirjana (1991). Friedrich Nietzsche i hrvatska moderna. *Croatica*, 22 (35–36), (101–117).

- 15) Šicel, Miroslav (2002). *Antologija hrvatskog književnog eseja XX. stoljeća* (I. dio hrvatski književni esej 1900-1950.). Zagreb: Disput.
- 16) Vučković, Radovan (1984). Prema ekspresionizmu. U: Branimir Donat, *Ulderiko Donadini* (151–155). Zagreb: Zavod za znanost i književnost.

5. Sažetak

Rad se bavi esejističkom građom Ulderika Donadinija, objavljivanom u časopisima kao što su *Kokot*, *Hrvatska prosvjeta*, *Pravaš*, *Hrvat*, *Riječ*, *Književni jug* itd. Pregledno je okupljena u drugom svesku *Sabranih djela*, koja je priredio Branimir Donat. Struktura rada temelji se na tematskoj podjeli eseja i njihovoj obradi. Donadinijevi su eseji njegovo najnemilosrdnije kritičko oruđe i predstavljaju tipičan odraz ekspresionističke težnje za urušavanjem i potpunom destrukcijom postojećih umjetničkih vrijednosti. To je posebno vidljivo u silnim pokudama što ih je uputio književnicima i njihovim djelima, časopisima i urednicima, kazališnoj publici i repertoaru. Ipak, društvo na koje se tako silno okomio nije imalo namjeru pustiti ga da prođe nekažnjeno – istom je kritičkom tretmanu bio podvrgnut i sam Donadini, što nije baš najbolje podnosio; nadasve je volio biti na mjestu kritičara, a rijetko kada na mjestu kritiziranog.